

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/55/55/97

SPOŁECZNA WIEDZA O REGULACJACH PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH TRANSPLANTACJI NARZĄDÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, KWIECIEŃ '97

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

-
- Większość społeczeństwa nie wie, że prawną podstawą pobrania narządów do przeszczepu po czyjejś śmierci jest tzw. zgoda domniemana, tzn. brak sprzeciwu wyrażonego za życia. Prawidłowej odpowiedzi udzieliła mniej niż jedna piąta badanych (18%), co stawia pod znakiem zapytania zasadność stosowania zgody domniemanej jako podstawy pobierania narządów w celu ich przeszczepienia. Najczęściej wskazywano na zgodę dawcy wyrażoną za życia (41%). Można jednak przypuszczać, że dla części respondentów nie ma różnicy między brakiem sprzeciwu a zgodą.

 - Mimo że prawie dwie trzecie (63%) badanych zetknęło się z informacją o przeszczepianiu narządów, nie miało to istotnego wpływu na świadomość prawną dotyczącą warunku ich pobrania. Widoczny jest natomiast pozytywny wpływ informacji na wiedzę o istnieniu w Polsce Centralnego Rejestru Sprzeciwów. Blisko jedna trzecia (32%) ogółu respondentów uważa, że taki rejestr istnieje, ponad połowa jednak nic nie wie na ten temat.

 - Choć stosunkowo niewielu ankietowanych potrafi prawidłowo wymienić regulacje prawne dotyczące transplantacji, które obowiązują w naszym kraju, to jednak większość orientuje się w możliwościach wyrażenia swej woli, gdy nie chcemy, aby po naszej śmierci pobrano narządy w celu ich przeszczepienia. Najczęściej wskazywano na możliwość sporządzenia pisemnego sprzeciwu zaopatrzonego we własnoręczny podpis (85%).

 - Blisko dwie trzecie badanych (64%) uważa, że lekarze przed pobraniem narządów do przeszczepu powinni zapytać rodzinę osoby zmarłej, czy jest temu przeciwna czy też nie.

Przyjęta w ustawie o pobieraniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów - regulującej w sposób całościowy sprawy transplantacji - zasada zgody domniemanej (istniejąca już wcześniej) oznacza, że od każdej osoby, która za życia nie zgłosi sprzeciwu, można po śmierci pobrać narządy.

Regulacje kwestii przeszczepów w Polsce spełniają minimum wymagań, jakie rozwiązaniom prawnym odnoszącym się do transplantacji stawia Rada Europy oraz inne organizacje międzynarodowe. Jednak warunkiem etycznej dopuszczalności takiego unormowania jest dostateczna wiedza o nim w społeczeństwie oraz możliwość zgłoszenia bądź zarejestrowania (bez trudności) ewentualnego sprzeciwu.

Ustawa określiła sposoby wyrażania sprzeciwu, który może mieć formę: 1) wpisu w Centralnym Rejestrze Sprzeciwów, 2) oświadczenia pisemnego zaopatrzonego we własnoręczny podpis, 3) oświadczenia ustnego złożonego w obecności co najmniej dwóch świadków w chwili przyjęcia do szpitala lub w czasie pobytu w nim.

Zarówno uchwaleniu ustawy, jak i jej wejściu w życie oraz utworzeniu (od 1 grudnia '96) Centralnego Rejestru Sprzeciwów dużo uwagi poświęcały środki masowego przekazu. „Poltransplant” - ośrodek prowadzący rejestr - podjął starania o rozpropagowanie w społeczeństwie niezbędnych informacji (np. formularze, na których można zgłaszać sprzeciw, przesłano do zakładów opieki zdrowotnej w celu wyłożenia ich w miejscu łatwo dostępnym).

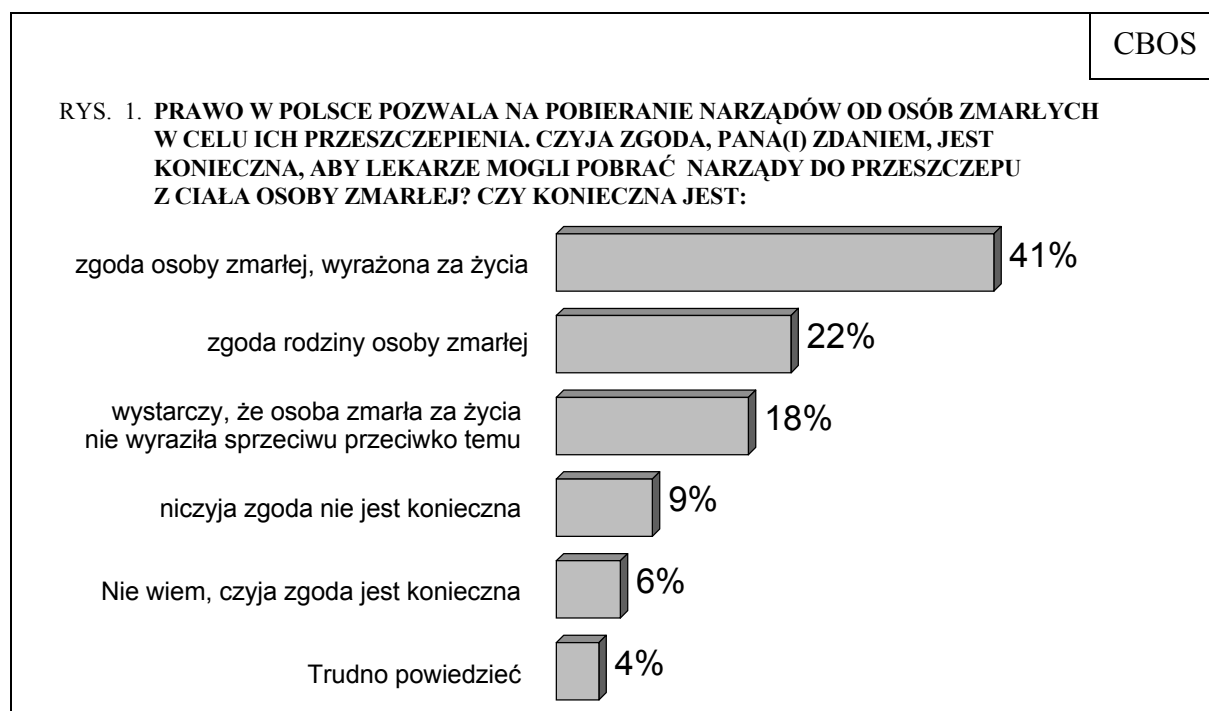
Sondaże przeprowadzane przed uchwaleniem ustawy transplantacyjnej wskazywały na niewielką wiedzę społeczeństwa o istniejących regulacjach prawnych oraz na preferowanie innych rozwiązań niż zgoda domniemana. Interesowało nas zatem, jaka jest obecnie w społeczeństwie wiedza na ten temat, szczególnie w odniesieniu do kwestii wyrażania sprzeciwu¹. W niniejszym komunikacie zajmujemy się przede wszystkim tą sprawą. Opinie o transplantacjach w ogóle były przedmiotem osobnego komunikatu².

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (82) przeprowadzono w dniach 13-18 marca '97 na 1185-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski. **Badanie było współfinansowane przez Centrum Organizacyjno-Koordynacyjne ds. Transplantacji „Poltransplant” oraz Instytut Transplantologii Akademii Medycznej w Warszawie.**

² Zob. komunikat CBOS „Postawy wobec przeszczepiania narządów”, kwiecień '97.

WIEDZA O PRAWNEJ REGULACJI POBIERANIA NARZĄDÓW OD OSÓB ZMARŁYCH

Ankietowanych prosiliśmy o wskazanie, czyja zgoda - spośród kilku wymienionych w kwestionariuszu - jest konieczna, aby można było pobrać narządy z ciała osoby zmarłej w celu przeszczepienia. Właściwą odpowiedź - „niewyrażenie za życia sprzeciwu” - wybrała tylko niespełna jedna piąta respondentów (18%), zaledwie o cztery punkty procentowe więcej niż w kwietniu '93³. Wiedza badanych o obowiązujących przepisach prawnych dotyczących transplantacji jest zatem niewielka. Okres wprowadzania nowej ustawy w życie nie wpłynął więc w istotny sposób na stopień poinformowania społeczeństwa o regulacjach obowiązujących w tej dziedzinie.

Respondenci najczęściej wskazywali na wyrażoną za życia zgodę osoby zmarłej lub na zgodę rodziny tej osoby. Co jedenasty sądził, że na pobranie narządów niczyja zgoda nie jest potrzebna. Warto zwrócić uwagę na to, że stosunkowo niewielkie odsetki badanych przyznają się do niewiedzy, co wydaje się zrozumiałe, bądź nie mają zdania na ten temat⁴.

³ Por. dane z sondażu DEMOSKOP-u przytoczone w komunikacie CBOS „Stosunek społeczeństwa do transplantacji narządów”, luty '95.

⁴ W sondażu DEMOSKOP-u z 1993 roku, przeprowadzonym dla „Poltransplantu”, nie miało opinii w tej sprawie aż 20% respondentów.

Ogólnie rzecz biorąc, dominuje przekonanie, że pobranie narządów do przeszczepów wymaga czyjejs akceptacji - decyzji takiej nie podejmują tylko lekarze. Przede wszystkim wskazuje się na wolę dawcy - jego zgodę wyrażoną za życia lub brak sprzeciwu, w znacznie mniejszym stopniu - na zgodę bliskich.

Warto zauważyć, że obecne rozkłady odpowiedzi są zbliżone do wyników dotyczących propozycji prawnego uregulowania przeszczepiania narządów, jakie uzyskano w grudniu '94, jeszcze przed uchwaleniem ustawy transplantacyjnej⁵. Trudno tę zbieżność wyjaśnić. Przekonania o tym, jak być powinno, co jest rozwiązaniem właściwym, a co nie, są być może silnie powiązane z opiniami o rzeczywistości. Z braku autentycznej wiedzy na ten temat najczęściej sędzi się, że sprawę uregulowano zgodnie z naszymi oczekiwaniami⁶.

Uzyskane wyniki nasuwają też inną hipotezę. Informacje o transplantacjach docierające ze środków masowego przekazu - odbierane przypuszczalnie w sposób powierzchowny - mogą prowadzić do kształtowania się uproszczonych przeświadczeń na ten temat. Na przykład różnica między niewyrażaniem sprzeciwu a zgodą - tak ważna w rozwiązaniach prawnych - może być w ogóle nie dostrzegana. W obu wypadkach chodzi przecież o wolę danej osoby. Część badanych, wskazując na wyrażoną za życia zgodę osoby zmarłej, mogła coś wiedzieć czy słyszeć o sprzeciwie, jednak różnica między jednym a drugim nie wydawała im się istotna.

Niewielki odsetek respondentów udzielających prawidłowej odpowiedzi na temat obowiązujących przepisów stawia pod znakiem zapytania zasadność stosowania zgody domniemanej jako podstawy pobierania narządów w celu ich przeszczepienia.

Poprawne odpowiedzi - wskazujące na **brak sprzeciwu** jako warunek pobrania narządów do przeszczepu - częstsze są wśród respondentów w wieku od 25 do 64 lat niż wśród najmłodszych i najstarszych (ci ostatni częściej niż inni deklarują niewiedzę lub nie mają zdania w tej sprawie). Częstsze są też wśród mieszkańców miast (zwłaszcza największych) niż wsi. Prawidłowe wskazania są znacznie częstsze wśród osób z wykształceniem wyższym (32%) niż średnim (22%) czy zasadniczym zawodowym (14%) i podstawowym (15%). Pochodną tych

⁵ Por. komunikat CBOS „Stosunek społeczeństwa do transplantacji narządów”, cyt. wyd.

⁶ Analiza danych ze wspomnianego sondażu DEMOSKOP-u wskazuje na istnienie pewnej zbieżności między tym, co uważa się za obowiązujące prawo, a tym, co postuluje się w zakresie przepisów.

różnic są częstsze właściwe odpowiedzi wśród deklarujących wyższe dochody na osobę w rodzinie i oceniających swoje warunki materialne jako dobre. Obserwowane różnice odpowiedzi między kategoriami badanych wyodrębnionymi ze względu na częstość praktyk religijnych i głębokość wiary należy przypisać wpływowi wykształcenia. Z grup społeczno-zawodowych prawidłowej odpowiedzi najczęściej udzielali przedsiębiorcy, następnie kadra kierownicza i inteligencja, pracownicy umysłowi niższego szczebla, robotnicy niewykwalifikowani, natomiast najrzadziej - rolnicy.

Przekonanie, że konieczna jest **zgoda dawcy wyrażona za życia**, występowało tym częściej, im respondenci byli młodszy. Być może ma to związek z przywiązywaniem większego znaczenia przez ludzi młodych do poszanowania woli jednostki. Znacznie częściej niż pozostali twierdzili tak uczniowie i studenci. Wpływ wykształcenia zaznaczył się w ten sposób, że wyraźnie rzadziej wskazywali na zgodę dawcy wyrażoną za życia respondenci z wykształceniem podstawowym, najczęściej zaś - osoby z wykształceniem średnim. Interesujące jest to, że niemal równie często na zgodę dawcy wskazywali przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, pracownicy umysłowi niższego szczebla, jak i rolnicy, gospodynie domowe, a więc kategorie charakteryzujące się przeciętnie niższym wykształceniem. Nie jest wykluczone, że część respondentów lepiej wykształconych utożsamiała zgodę z brakiem sprzeciwu, nie przywiązując znaczenia do różnicy i traktując zgodę jako wyrażenie woli jednostki.

Z kolei wskazywanie na **zgode rodziny** osoby zmarłej, jako warunek konieczny pobrania narządów do przeszczepu, było znacznie częstsze wśród badanych z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym niż wśród bardziej wykształconych, częste zwłaszcza wśród robotników wykwalifikowanych oraz wśród bezrobotnych, rencistów i rolników.

Można przypuszczać, że właściwy wybór odpowiedzi wiąże się z posiadaniem większego zasobu informacji o transplantacjach i bardziej przemyślaną opinią w tym względzie. Widoczny jest związek pozytywnego stosunku do przeszczepiania narządów⁷ z wiedzą na temat obowiązujących przepisów. Wskazanie prawidłowej odpowiedzi - braku sprzeciwu - oraz opinia, że niczyja zgoda nie jest konieczna, by można było pobrać narządy, częściej współwystępują z postawą (zwłaszcza zdecydowaną) akceptującą przeszczepianie narządów

⁷ Zob. komunikat CBOS „Postawy wobec przeszczepiania narządów”, cyt. wyd.

pobranych od osób zmarłych niż z brakiem aprobaty. Natomiast wskazywanie na zgodę danej osoby jest tym częstsze, im mniejsza akceptacja transplantacji w ogóle.

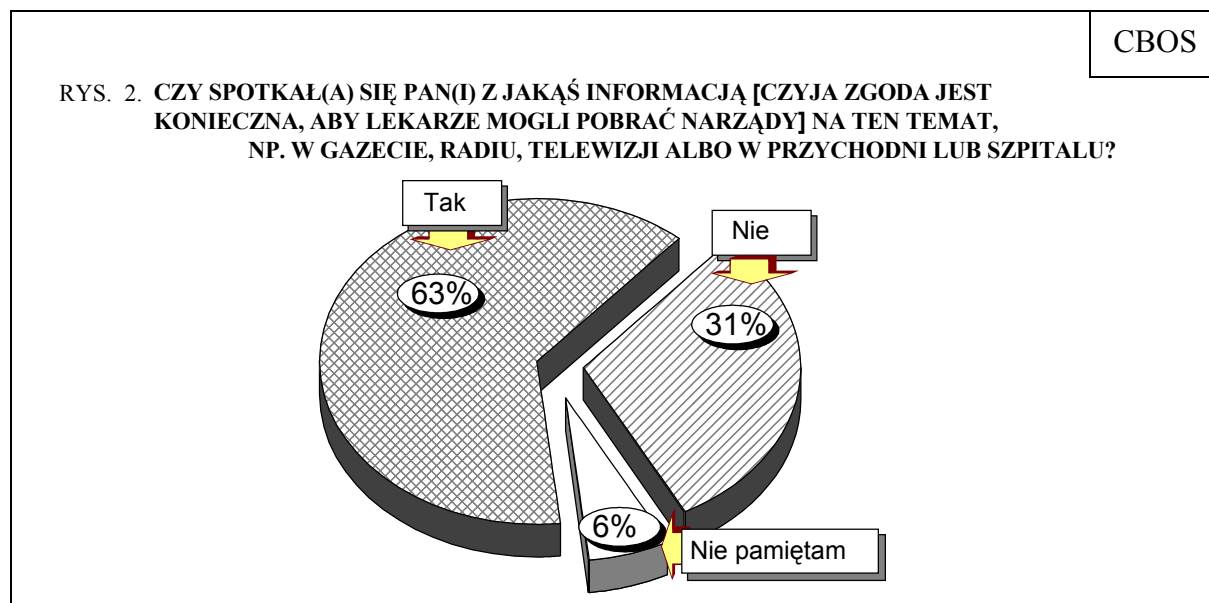
Wskazanie na brak sprzeciwu jako warunek pobrania narządów wiąże się także z poruszaniem tego tematu w rozmowach z bliskimi. Osoby, które wiedzą, czy ich bliscy sprzeciwiają się pobraniu narządów po swojej śmierci, czy też nie mają nic przeciwko temu, nieco częściej wskazują brak sprzeciwu co do pobrania narządów (22%) niż te, które nie znają opinii bliskich w tym względzie (17%), częściej też jednak uważają, że niczyja zgoda nie jest konieczna (12% wobec 6%), a rzadziej - że konieczna jest zgoda dawcy wyrażona za życia (39% wobec 44%).

Brak sprzeciwu wskazywany jest też częściej przez badanych, którzy sądzą, że przeszczepianie nie jest sprzeczne z religią, zwłaszcza jeśli ich opinia w tej sprawie ma charakter zdecydowany (24%), niż przez błędnie postrzegających transplantacje jako sprzeczne z religią katolicką (11%) lub mających co do tego wątpliwości (12%).

Wśród wskazujących na brak sprzeciwu, ale także na to, że niczyja zgoda nie jest potrzebna, jest też więcej osób akceptujących istotne dla transplantacji kryterium śmierci mózgowej niż wśród pozostałych.

ZETKNIĘCIE SIĘ Z INFORMACJAMI I WIEDZA O REJESTRZE SPRZECIWÓW

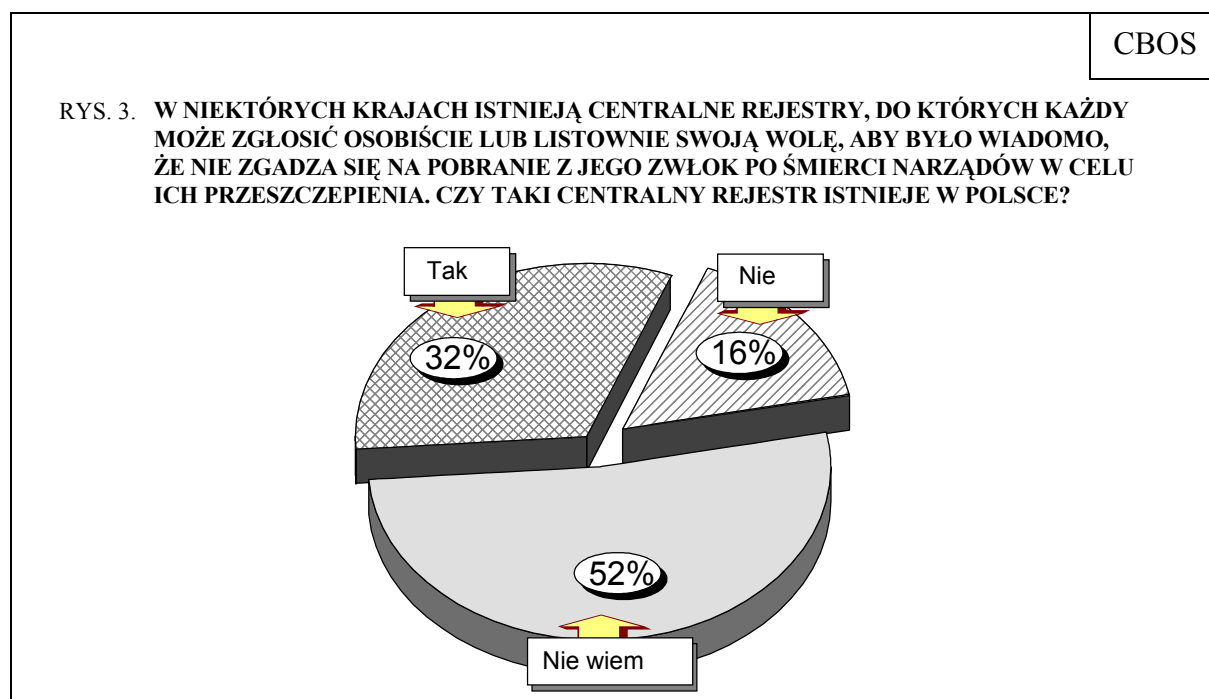
Większość badanych deklaruje, że zetknęła się z informacjami dotyczącymi warunków pobierania narządów od osób zmarłych w celu ich przeszczepienia.

Jednak to, czy respondenci spotkali się z informacją na ten temat czy też nie, ma niewielki wpływ na prawidłowość wskazań dotyczących warunków pobrania narządów. Poprawnej odpowiedzi udzieliło 20% deklarujących zetknięcie się z informacją tego rodzaju i 17% będących przeciwnego zdania (ale tylko 12% spośród tych, którzy nie pamiętali, czy spotkali się z taką informacją). Nie było też znaczących różnic między deklarującymi kontakt z informacją albo jego brak w przypadku udzielania odpowiedzi nieprawidłowych. Istotna jest zapewne nie tyle dostępność informacji, ile zainteresowanie nią i sposób jej odbioru. Deklarowanie zetknięcia się z informacją jest wyraźnie powiązane z poziomem wykształcenia badanych - wymienia je tylko połowa (51%) osób z wykształceniem podstawowym, natomiast trzy czwarte (77%) respondentów z wykształceniem wyższym. Jest też częstsze wśród mieszkańców miast (zwłaszcza największych) niż wsi. Częściej niż inni z informacją spotkali się respondenci w średnim wieku (35-54 lat), aktywni zawodowo (z wyjątkiem robotników niewykwalifikowanych).

Wpływ zetknięcia się z informacją na temat pobierania narządów od osób zmarłych jest natomiast widoczny w przypadku znajomości faktu istnienia Centralnego Rejestru Sprzeciwów.

Wśród ogółu badanych zaledwie jedna trzecia twierdzi, że w Polsce istnieje Centralny Rejestr Sprzeciwów, do którego każdy może zgłosić, iż nie zgadza się na pobranie narządów z jego zwłok.

O istnieniu rejestru częściej poinformowani są mężczyźni niż kobiety, osoby w wieku od 25 do 64 lat (najmłodszy i najstarszy najczęściej przyznają się do niewiedzy na ten temat), mieszkańcy miast (szczególnie największych) niż wsi. Wiedzę o istnieniu rejestru bardzo wyraźnie różnicuje poziom wykształcenia (od 22% wśród respondentów z wykształceniem podstawowym do 51% wśród osób z wykształceniem wyższym), co pociąga za sobą także zróżnicowanie zależnie od deklarowanych dochodów i warunków materialnych. Spośród grup społeczno-zawodowych wiedzą o centralnym rejestrze wyróżniają się przedsiębiorcy, kadra kierownicza i inteligencja, natomiast niewiedzą - rolnicy i robotnicy niewykwalifikowani.

Jak można było przypuszczać, związek między znajomością regulacji prawnych obowiązujących w Polsce i wiedzą o istnieniu Centralnego Rejestru Sprzeciwów jest pozytywny, choć dość słaby. O tym, że istnieje taki rejestr częściej przekonane są osoby wskazujące na brak sprzeciwu jako warunek pobrania narządów (40%) niż na zgodę dawcy czy jego rodziny (33%) lub brak czyjejś zgody (35%).

Respondenci, którzy spotkali się z informacją na temat przeszczepiania narządów, ponad dwukrotnie częściej (41%) twierdzili, że rejestr istnieje, niż ci, do których żadna informacja nie dotarła (18%). Ci ostatni znacznie częściej przyznawali się do niewiedzy w tym względzie (64%) niż osoby, które zetknęły się z informacją (43%). Odpowiedzi przeczącej udzielały prawie równie często obie kategorie respondentów (odpowiednio 16% i 19%).

Rozpowszechniane informacje na temat transplantacji znacząco wpływają więc na znajomość możliwości zarejestrowania sprzeciwu, ale, jak stwierdziliśmy wcześniej, nie powodują wyraźnego wzrostu wiedzy o obowiązujących w Polsce regulacjach prawnych dotyczących przeszczepów. Być może jest to kwestia niedostatecznego rozróżniania (w myśleniu potocznym oraz wśród informacji kierowanych do społeczeństwa) tzw. zgody bezpośredniej i zgody domniemanej, czyli braku sprzeciwu - mimo istotnych różnic w skutkach prawnych.

Natomiast zetknięcie się z informacją - powiązane przypuszczalnie z zainteresowaniem tematem - sprzyja zaufaniu do ośrodków medycznych przeprowadzających transplantacje, przekonaniu, iż nie czerpią one z tego korzyści materialnych, a narządy przeszczepiane są tym, którzy ich naprawę potrzebują (51%)⁸. Wśród osób, które nie spotkały się z informacją

⁸ Zob. komunikat CBOS „Postawy wobec przeszczepiania narządów”, cyt. wyd.

dotyczącą pobierania narządów, odsetek deklarujących zaufanie jest niższy (41%), a wśród badanych, którzy nie pamiętają, czy zetknęli się z informacją na ten temat - najniższy (25%).

Znajomość informacji o warunkach pobierania narządów sprzyja także deklarowaniu gotowości do oddania jednej ze swych nerek dla ratowania kogoś z najbliższych (88% wobec 80% wśród pozostałych). Częściej też wiąże się ze znajomością, istotnego dla przeprowadzania transplantacji, kryterium śmierci mózgowej (54% wobec 42% wśród tych, którzy nie zetknęli się z informacją, i 35% wśród nie pamiętających).

**WIEDZA O FORMACH WYRAŻANIA SPRZECIWU - CO ROBIĆ, JEŚLI NIE CHCEMY,
ABY PO ŚMIERCI POBRANO NASZE NARZĄDY?**

Wprawdzie niewielu badanych potrafi prawidłowo wskazać, jakie regulacje prawne dotyczące transplantacji obowiązują w naszym kraju, jednak większość orientuje się w możliwościach wyrażenia swej woli, gdy nie chcemy, aby po naszej śmierci pobrano narządy w celu ich przeszczepienia. Respondenci zapytani, co można w tej sprawie zrobić, udzielają na ogół prawidłowych odpowiedzi wskazując najczęściej na sporządzenie pisemnego sprzeciwu oraz (choć rzadziej) na złożenie sprzeciwu ustnego i zgłoszenie sprzeciwu do centralnego rejestru, a więc na wszystkie trzy formy przewidziane ustawą o przeszczepianiu narządów. Można przypuszczać, że przedstawienie badanym tych form sprzyjało odpowiedziom potwierdzającym możliwość skorzystania z nich, nawet jeśli nie byli tego pewni. Bardzo niewielu respondentów sądzi, że nic nie można w tej sprawie zrobić, gdyż lekarze mogą pobrać narządy bez zgody danej osoby.

Tabela 1

w procentach

Co może obecnie zrobić ktoś, kto nie chce , aby po jego śmierci pobrano z jego ciała narządy do przeszczepu? Czy:	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
- może sporządzić pisemny sprzeciw zaopatrzone we własnoręczny podpis	85	3	12
- może złożyć ustny sprzeciw w obecności co najmniej dwóch świadków w chwili przyjęcia do szpitala lub w czasie pobytu w szpitalu	68	10	22
- może zgłosić pisemnie swój sprzeciw do Centralnego Rejestru Sprzeciwów	68	4	28
- nic nie może zrobić - lekarze mogą pobrać narządy bez jego zgody	8	72	20
- powinien zrobić coś innego	2	67	31

Do innych możliwości - wymienianych przez samych badanych (2%) - najczęściej zaliczano powiadomienie rodziny czy bliskich o swojej woli, zaznaczenie sprzeciwu w testamencie lub jego notarialne poświadczenie oraz wpisanie sprzeciwu do swojego dowodu osobistego.

Trzeba dodać, że wszystkie trzy ustawowe formy wskazała ponad połowa badanych (52%), dwie - ponad jedna czwarta (27%), tylko jedną - co jedenasty (9%), a co dziewiąty nie wymienił żadnej z trzech form sprzeciwu (11%).

Opinie osób, które prawidłowo odpowiedziały na pytanie o konieczny warunek pobrania narządów (brak sprzeciwu), niewiele różnią się od poglądów na temat form sprzeciwu tych, którzy wskazywali na zgodę dawcy wyrażoną za życia czy zgodę rodziny bądź uważali, że niczyja zgoda nie jest konieczna. Najczęściej wprawdzie wymieniali pisemny sprzeciw zaopatrzone we własnoręczny podpis (91%), ale różnice w stosunku do pozostałych mieszczą się w granicach błędu statystycznego, z wyjątkiem różnicy w stosunku do respondentów wskazujących na zgodę rodziny jako warunek konieczny (83%). Z kolei na ustny sprzeciw w obecności świadków w szpitalu wskazywali trochę tylko rzadziej (69%) niż ci, którzy za warunek pobrania uznają zgodę dawcy (72%) lub zgodę rodziny (75%), wyraźnie częściej jednak niż przekonani o braku konieczności czyjejkolwiek zgody (57%). Niewielkie są także różnice w przypadku możliwości zgłoszenia sprzeciwu do centralnego rejestru (w granicach 2-5%) i opinii o braku możliwości sprzeciwu (2-4%). Istotna różnica pojawia się tylko

w stosunku do osób przekonanych o braku konieczności czyjejkolwiek zgody, które częściej niż inne uznawały, że nic zrobić nie można.

Warto zwrócić uwagę na to, iż grupa respondentów przeświadczonych, że niczyja zgoda nie jest konieczna do pobrania narządów - podobnie jak inne - udzielała w większości pozytywnych odpowiedzi na pytanie o możliwość wyrażenia przez kogoś sprzeciwu, jeśli nie chce, aby po jego śmierci pobrano narządy do przeszczepu. Spośród nich 88% uznało, że ktoś może sporządzić sprzeciw pisemny zaopatrzone we własnoręczny podpis, 57% - sprzeciw ustny w obecności świadków i 69% - zgłosić sprzeciw do centralnego rejestru.

Mamy więc do czynienia z niespójnością opinii respondentów. Z jednej strony większość badanych błędnie uważa, że do pobrania narządów konieczna jest zgoda dawcy wyrażona za życia lub zgoda rodziny albo że niczyja zgoda nie jest konieczna, a z drugiej - większość sądzi także, że można posłużyć się trzema wymienionymi w pytaniu formami sprzeciwu, jeśli się nie chce, aby po naszej śmierci pobrano narządy. Tę niespójność tylko częściowo daje się wyjaśnić przypuszczeniem, że badani mogą nie rozróżniać zgody za życia i braku sprzeciwu. Wydaje się raczej, że świadomość prawna jest w tym wypadku bardzo niska, natomiast silne jest przekonanie o znaczeniu czyjejś woli (wyrażonej w takiej czy innej formie) oraz woli rodziny. Sprawa ta wymagałaby dodatkowych, pogłębionych badań.

Trzeba dodać, że deklarowana wiedza o istnieniu w Polsce Centralnego Rejestru Sprzeciwów bardzo wyraźnie pozytywnie wiąże się ze wskazywaniem na możliwość zgłoszenia do niego sprzeciwu (czyni tak 93% osób, które twierdzą, że taki rejestr istnieje, tylko 61% respondentów będących przeciwnego zdania i 54% przyznających się do niewiedzy w tej sprawie), jest więc na ogół rzeczywistą wiedzą na ten temat⁹. Powiązana jest ona także ze wskazywaniem na pozostałe formy, ale znacznie słabiej¹⁰.

Opisana w poprzednim komunikacie ogólna akceptacja transplantacji lub jej brak nie różnicuje wymieniania przez badanych pisemnej bądź ustnej formy sprzeciwu, różnice występują tylko w przypadku zgłoszeń sprzeciwu do centralnego rejestru - zdecydowanie pozytywna postawa wobec transplantacji częściej wiąże się ze wskazywaniem na tę formę (70%) niż

⁹ V Cramera = 0,31.

¹⁰ V Cramera = 0,15-0,17.

w przypadku akceptacji umiarkowanej, tzn. odpowiedzi „raczej tak”(64%), braku akceptacji (58%) czy też braku opinii o transplantacji (42%). Aprobata transplantacji wiąże się też z częstszą negatywną odpowiedzią na zawartą w pytaniu sugestię, że nic nie da się zrobić, gdyż narządy można pobrać bez zgody dawcy.

Znajomość opinii swoich bliskich o tym, czy przeciwni są pobraniu narządów po śmierci, czy też nie mają nic przeciwko temu, wiąże się także z częstszym wymianianiem zgłoszenia do rejestru i odrzucaniem stwierdzenia, że nic nie można zrobić, ale również z częstszym wskazywaniem na podpisany własnoręcznie pisemny sprzeciw.

PROBLEM RODZINY DAWCY

Stosunek rodziny czy osób bliskich do kwestii pobrania narządów po czyjejś śmierci - niezależnie od przyjętych unormowań prawnych, a więc także i wtedy, gdy (jak w naszym kraju) zgoda bądź sprzeciw rodziny nie mają znaczenia prawnego, a osoba zmarła nie wyraziła za życia sprzeciwu - jest istotnym czynnikiem wpływającym na liczbę przeprowadzanych transplantacji, lekarze bowiem starają się nie działać wbrew woli rodziny¹¹. Chcieliśmy się zorientować, jak respondenci zapatrują się na postępowanie lekarzy w takich sytuacjach i czy uważają, że powinno się informować rodzinę czy też nie, bądź liczyć się z jej sprzeciwem.

Prawie dwie trzecie badanych uważa, że lekarze mają prawo pobrać narządy, jeśli osoba zmarła nie wyraziła sprzeciwu za życia. Zarazem zbliżony odsetek ankietowanych sądzi, że lekarze powinni w takiej sytuacji pytać rodzinę o opinię (czy nie jest temu przeciwna), a ponad połowa jest zdania, że powinni informować rodzinę o pobraniu narządów.

¹¹ Zob. komunikat CBOS „Postawy wobec przeszczepiania narządów”, cyt. wyd.

Tabela 2

w procentach

Jeśli lekarze pobierają narządy do przeszczepu z ciała osoby zmarłej, która za życia nie wyraziła sprzeciwu przeciwko temu, to czy, Pana(i) zdaniem:	Zdecydowanie i raczej tak	Zdecydowanie i raczej nie	Trudno powiedzieć
- mają do tego prawo	65	24	10
- powinni nie mówić o tym rodzinie	32	57	11
- powinni zapytać rodzinę osoby zmarłej, czy jest temu przeciwna czy też nie	64	28	8

Opinię, że lekarze wobec braku sprzeciwu mają prawo pobrać narządy, prawie powszechnie wyrażają ci respondenci, którzy prawidłowo wskazali konieczny warunek takiego działania, tzn. właśnie brak sprzeciwu wyrażonego za życia (91%), oraz przeświadczeni, że niczyja zgoda nie jest konieczna (92%). Wśród pozostałych odsetek takich opinii jest znacznie niższy (55% - wśród wskazujących na wyrażoną za życia zgodę, 65% - wśród wskazujących na zgodę rodziny i 44% wśród tych, którzy przyznali, że nie wiedzą, czyja zgoda jest konieczna). Nawet zatem jeśli nie jest spełniony warunek uznany przez respondentów za konieczny, większość z nich uważa, że lekarze mają prawo pobrać narządy. Przepuszczalnie w grę wchodzi zarówno ogólne przekonanie o prawomocności tego rodzaju działań (o których się przecież słyszy), nie związane z kwestią zgody czy sprzeciwu, jak i utożsamianie faktu niewyrażenia sprzeciwu przez dawcę za życia (o czym mowa w pytaniu) z deklarowaną za życia zgodą osoby zmarłej.

Z kolei opinia, że w takiej sytuacji lekarze nie powinni mówić rodzinie o pobraniu, jest najczęstsza wśród osób sądzących, że niczyja zgoda nie jest warunkiem koniecznym. Tylko w tej grupie respondentów przeważa taka opinia (58% wobec 38%). W pozostałych grupach przewagę zyskuje pogląd przeciwny (powinno się informować rodzinę) - podziela go 64% wskazujących na zgodę rodziny jako warunek pobrania (nie mówić - 30%) oraz 63% wymieniających zgodę dawcy wyrażoną za życia (nie mówić - 27%); przeważa także, choć w mniejszym stopniu, wśród wskazujących na brak sprzeciwu jako warunek (49% wobec 41% sądzących, że lekarze nie powinni mówić rodzinie o pobraniu).

Za pytaniem rodziny, czy nie ma nic przeciwko pobraniu narządów - gdy osoba zmarła nie wyraziła za życia sprzeciwu - opowiadają się najczęściej (79%), jak można było oczekiwać, ci badani, którzy zgodę rodziny uważają za konieczny warunek pobrania (jedynie 17% spośród nich jest odmiennego zdania), następnie osoby wskazujące na zgodę dawcy za życia (73% przy 21% przeciwnych) oraz te, które przyznają, że nie wiedzą, czyja zgoda jest w takim wypadku konieczna (67% przy 17% przeciwnych). Natomiast respondenci wskazujący na brak sprzeciwu za życia jako warunek pobrania znacznie rzadziej sądzą, że powinno się pytać rodzinę, czy nie ma nic przeciwko temu (45%); przeważa wśród nich opinia przeciwna (50%). Za liczeniem się ze sprzeciwem rodziny najrzadziej opowiadają się osoby, które uważają, że niczyja zgoda nie jest konieczna do pobrania narządów (32%); większość z nich (65%) jest przeciwna zwracaniu się do rodziny w tej sprawie.

Z przytoczonych danych wynika, że opinie o tym, czy informować bliskich o pobraniu narządów i liczyć się z ich zdaniem w tym względzie, są w pewnym stopniu niezależne od tego, co badani sądzą o warunkach prawnej dopuszczalności pobierania narządów w celu ich przeszczepienia. Podobnie też przedstawiają się opinie o tym, czy lekarze mają prawo pobrać narządy, gdy dawca nie wyraził sprzeciwu za życia - są one niezależne w znacznym stopniu od tego, czyja zgoda, zdaniem badanych, jest konieczna, by można było pobrać narządy.

Jak widać, sprawa rodziny dawcy - brania pod uwagę jej zdania, gdy chodzi o pobieranie narządów, liczenia się z jej prawami - stanowi dla wielu osób osobne zagadnienie, oddzielone w ich świadomości w pewnym stopniu od kwestii podstaw prawnych przeszczepów. Wydaje się, że bez wypracowania rozwiązania, które w praktyce brałoby pod uwagę rodzinę, ale także prawnego uregulowania tej kwestii, problem stosunku rodziny dawcy do transplantacji jego narządów - zwłaszcza przy obowiązywaniu zasady tzw. zgody domniemanej (braku sprzeciwu za życia) - będzie negatywnie ciążył na rozwoju transplantologii w Polsce. Problem ten występuje także w innych państwach, w których przeprowadza się przeszczepy narządów. Przyjęcie (np. w krajach anglosaskich) odmiennej zasady - zgody wyrażanej wprost za życia przez każdego, kto pragnie ofiarować swoje narządy po śmierci w celu ratowania życia innych - redukuje w znacznym stopniu ten problem, choć całkowicie go nie eliminuje.

Nie znaczy to, oczywiście, że nie ma żadnego związku między poglądami badanych na trzy poruszone w pytaniu kwestie. Przeciwnie - ci, którzy sądzą, że lekarze w opisanej sytuacji nie mają prawa pobrać narządów, znacznie częściej (72%) uważają, iż powinni informować rodzinę o pobraniu niż ci, którzy uznają takie prawo lekarzy (54%). Przekonanie o braku prawa lekarzy wiąże się z twierdzeniem, że powinno się pytać rodzinę potencjalnego dawcy, czy nie jest temu przeciwna (87% wobec 57% wśród uznających prawo lekarzy do pobrania). Najsilniej powiązane są z sobą opinie dotyczące informowania rodziny i pytania jej o zdanie - większość badanych uważających, że należy brać pod uwagę zdanie rodziny, opowiada się także za jej informowaniem (70%), natomiast wśród osób przeciwnych temu, aby pytać rodzinę, czy nie ma nic przeciwko pobraniu - mniej niż dwie piąte (37%)¹².

Wydaje się, że występuje tu niespójność opinii badanych - nie wszyscy opowiadający się za pytaniem rodziny uważają zarazem, że należy ją informować, co wynika, być może stąd, że zgadzając się ze zdaniem, iż lekarze nie powinni mówić rodzinie o pobraniu, część respondentów miała na uwadze uniknięcie świadomości naruszenia ciała osoby zmarłej (co może być przykre dla bliskich), nie zastanawiała się zaś nad kwestią liczenia się z ewentualnym sprzeciwem rodziny.

Respondenci z wykształceniem wyższym i średnim, o wyższym statusie materialnym, znacząco częściej niż badani niżej wykształceni, znajdujący się w gorszej sytuacji ekonomicznej uważają, że lekarze mają prawo do pobrania narządów, jeśli osoba zmarła nie wyraziła za życia sprzeciwu. Opinia taka jest też częstsza wśród mieszkańców miast (zwłaszcza największych) niż wsi oraz wśród osób, które nie są szczególnie religijne.

Cechy społeczno-demograficzne badanych w znacznie mniejszym stopniu różnicują opinie o informowaniu rodziny. Przeciwni niemówieniu rodzinie o pobraniu są wyraźnie częściej najmlodszy respondenci (do 24 lat), uczniowie i studenci, natomiast za nieinformowaniem rodziny opowiadają się najczęściej robotnicy niewykwalifikowani, częściej też mieszkańcy miast małych (do 20 tys. ludności) niż dużych, emeryci, osoby często biorące udział w praktykach religijnych, respondenci z wykształceniem średnim, lepiej sytuowani.

O tym, że powinno się brać pod uwagę zdanie rodziny, przekonani są najczęściej najmlodszy badani, uczniowie i studenci, ale także rolnicy, robotnicy wykwalifikowani,

¹² V Cramera = 0,46.

bezrobotni, respondenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym, deklarujący niskie dochody na osobę oraz badani bardzo religijni. Ogólnie rzecz biorąc, im wyższy poziom wykształcenia, tym częstszy pogląd, że w opisanej sytuacji nie powinno się pytać rodziny, czy jest przeciwna pobraniu narządów czy też nie.

Rozpowszechniane informacje o prawnych podstawach przeszczepiania narządów są, jak się wydaje, faktycznym źródłem wiedzy badanych na ten temat i mają wpływ na ich opinie. Ci, którzy zetknęli się z informacją o warunkach prawnych pobierania narządów, częściej sądzą, że lekarze mają prawo je pobrać (71% wobec 58% wśród tych, którzy deklarowali, że nie zetknęli się z informacją na ten temat i 51% wśród nie pamiętających tego). W przypadku pytania rodziny, czy nie jest temu przeciwna, osoby „poinformowane” częściej nie zgadzają się z twierdzeniem, że powinno się to robić (33% wobec 22% wśród osób, które nie spotkały się z informacją o warunkach prawnych i 13% wśród nie pamiętających, czy się z nimi zetknęły). Natomiast deklarowanie zetknięcia się z informacją prawie nie różnicuje postaw badanych, jeśli chodzi o mówienie rodzinie o pobraniu, co nie jest kwestią regulowaną prawem, a więc i przypuszczalnie rzadko poruszaną w informacjach na temat transplantacji.

Wyniki sondażu wskazują na nikłą świadomość prawną naszego społeczeństwa, jeśli chodzi o podstawy pobierania narządów do przeszczepów. Stawia to pod znakiem zapytania przyjęte w ustawie o przeszczepach rozwiązanie - zasadę zgody domniemanej. Oparcie się na niej wymaga bowiem powszechnej świadomości tego faktu. Stosunkowo niewiele osób wie o istnieniu w naszym kraju Centralnego Rejestru Sprzeciwów. Problemem jest też sprawa rodziny dawcy - w opinii większości bowiem powinno się informować bliskich o pobraniu narządów i liczyć się z ich sprzeciwem, choć nie jest to warunkiem prawnym pobrania narządów w celu ich przeszczepienia.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. włocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Prawo w Polsce pozwala na pobieranie narządów od osób zmarłych w celu ich przeszczepienia. Czyja zgoda, Pana(i) zdaniem, jest konieczna, aby lekarze mogli pobrać narządy do przeszczepu z ciała osoby zmarłej? Czy konieczna jest: 1 - zgoda osoby zmarłej, wyrażona za życia; 2 - zgoda rodziny osoby zmarłej; 3 - wystarczy, że osoba zmarła za życia nie wyraziła sprzeciwu przeciwko temu; 4 - niczyja zgoda nie jest konieczna; 5 - Nie wiem, czyja zgoda jest konieczna (%)

	1	2	3	4	5	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	41	22	18	9	6	4	1184
Płeć							
Mężczyźni	42	21	19	10	4	4	560
Kobiety	40	24	17	7	7	5	623
Wiek							
do 24 lat	50	24	12	7	5	3	164
25-34	46	19	20	7	4	3	209
35-44	43	20	21	9	5	3	253
45-54	37	22	23	12	3	3	221
55-64	37	25	19	9	8	3	142
65 lat i więcej	33	26	14	7	10	10	194
Miejsce zamieszkania							
Wieś	39	25	15	7	6	7	441
Miasto do 20 tys.	46	20	19	9	6	0	143
od 21 do 100 tys.	44	18	19	9	7	3	230
101-500 tys.	42	22	19	10	4	3	238
501 tys.i więcej mieszk.	37	23	26	8	3	4	131
Region							
Północny	46	20	16	11	5	2	119
Zachodni	35	21	29	7	6	1	150
Środkowozachodni	38	21	19	12	5	5	179
Środkowy	46	23	17	7	4	3	210
Wschodni	44	20	11	9	9	7	146
Południowo-wschodni	44	19	18	6	6	7	185
Południowo-zachodni	36	29	18	9	4	3	195
Wykształcenie							
Podstawowe	34	25	15	9	9	8	365
Zasadnicze zawodowe	41	29	14	7	5	3	359
Średnie	47	15	22	10	3	2	367
Wyższe	42	15	32	8	2	1	91
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	47	12	26	12	1	2	77
Prac.umysł.niż.szczebla	45	15	27	9	3	1	131
Pracownicy fiz.- umysł.	44	19	19	10	5	4	78
Robotnicy wykwalifikowani	36	31	13	12	5	3	116
Robotnicy niewykwalifik.	37	15	25	12	5	7	55
Rolnicy	47	24	8	8	10	3	72
Prywatni przedsiębiorcy	23	19	45	10	3	0	50
Bierni zawodowo							
Renciści	31	27	17	10	9	6	146
Emeryci	38	23	16	7	8	9	207
Uczniowie i studenci	60	21	12	4	2	2	71
Bezrobotni	44	28	15	4	4	4	109
Gospodynie domowe i inni	49	24	12	8	5	3	72
Dochody na jedną osobę							
Poniżej 200 zł	42	25	17	5	8	4	283
201 - 325	43	25	12	8	7	5	240
326 - 449	42	21	17	12	5	3	195
450 - 599	45	17	23	10	3	2	158
Powyżej 599 zł	39	19	32	7	2	1	150
Ocena własnych war. mater.							
Złe	41	21	19	6	8	5	319
Średnie	41	24	16	9	5	4	580
Dobre	40	20	24	10	3	3	283
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	40	32	9	2	6	10	83
Raz w tygodniu	41	23	18	8	6	4	599
Kilka razy w miesiącu	44	21	17	7	8	3	149
Kilka razy w roku	40	23	20	11	3	3	267
W ogóle nie uczestniczy	38	12	26	13	4	6	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:							
Głęboko wierzącą	43	23	10	8	9	7	164
Wierzącą	41	23	19	8	5	4	953
Niewierzącą	40	16	26	14	2	1	61
Poglądy polityczne							
Lewica	44	19	20	13	3	1	231
Centrum	41	20	20	9	7	3	340
Prawica	42	25	18	8	4	3	358
Trudno powiedzieć	37	25	16	4	8	10	253

Tabela 2. Czy spotkał(a) się Pan(i) z jakąś informacją [czyja zgoda jest konieczna, aby lekarze mogli pobrać narządy] na ten temat, np. w gazecie, radiu, telewizji albo w przychodni lub szpitalu? (%)

	Tak	Nie	Nie pamiętam	Liczba osób
Ogółem	63	31	6	1184
Płeć				
Mężczyźni	66	28	6	560
Kobiety	60	34	7	624
Wiek				
do 24 lat	64	35	1	164
25-34	63	31	6	209
35-44	69	28	3	253
45-54	69	23	8	222
55-64	60	32	8	142
65 lat i więcej	49	38	13	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	55	37	8	441
Miasto do 20 tys.	67	31	2	143
od 21 do 100 tys.	70	25	4	230
101-500 tys.	61	32	6	239
501 tys. i więcej mieszk.	73	17	9	131
Region				
Północny	56	37	7	119
Zachodni	63	32	5	150
Środkowozachodni	68	25	7	179
Środkowy	64	30	6	210
Wschodni	63	28	9	146
Południowo-wschodni	61	29	10	185
Południowo-zachodni	62	36	2	196
Wykształcenie				
Podstawowe	51	37	12	365
Zasadnicze zawodowe	60	35	5	359
Średnie	74	22	4	367
Wyższe	77	21	2	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	75	24	1	77
Prac. umysł. niż. szczebla	77	18	4	131
Pracownicy fiz. - umysł.	72	26	2	78
Robotnicy wykwalifikowani	70	26	4	116
Robotnicy niewykwalifik.	46	46	8	55
Rolnicy	71	25	4	72
Prywatni przedsiębiorcy	82	16	2	50
Bierni zawodowo				
Renciści	55	31	14	146
Emeryci	50	39	11	207
Uczniowie i studenci	64	36	0	71
Bezrobotni	58	34	8	109
Gospodynie domowe i inni	54	42	4	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	57	36	7	283
201 - 325	60	34	6	240
326 - 449	69	24	7	195
450 - 599	68	27	5	158
Powyżej 599 zł	74	23	4	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	58	35	7	319
Średnie	64	29	7	580
Dobre	67	30	3	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	59	26	15	83
Raz w tygodniu	61	33	6	600
Kilka razy w miesiącu	69	26	5	149
Kilka razy w roku	62	31	7	267
W ogóle nie uczestniczy	72	24	4	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierząca	56	37	7	164
Wierząca	63	30	7	954
Niewierząca	70	30	0	61
Poglądy polityczne				
Lewica	69	25	6	231
Centrum	65	31	3	340
Prawica	67	26	7	359
Trudno powiedzieć	48	42	11	253

Tabela 3. W niektórych krajach istnieją centralne rejestry, do których każdy może zgłosić osobiście lub listownie swoją wolę, aby było wiadomo, że nie zgadza się na pobranie z jego zwłok po śmierci narządów w celu ich przeszczepienia. Czy taki centralny rejestr istnieje w Polsce?

(%)

	Tak	Nie	Nie wiem	Liczba osób
Ogółem	32	16	52	1184
Płeć				
Mężczyźni	39	14	47	560
Kobiety	26	18	56	624
Wiek				
do 24 lat	26	16	58	164
25-34	36	13	52	209
35-44	34	19	47	253
45-54	36	19	45	222
55-64	33	14	52	142
65 lat i więcej	26	13	61	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	23	13	64	441
Miasto do 20 tys.	37	16	47	143
od 21 do 100 tys.	36	18	46	230
101-500 tys.	34	17	48	239
501 tys. i więcej mieszk.	45	19	36	131
Region				
Północny	20	22	57	119
Zachodni	38	12	51	150
Środkowozachodni	29	20	50	179
Środkowy	35	17	48	210
Wschodni	38	9	54	146
Południowo-wschodni	30	11	59	185
Południowo-zachodni	34	19	47	196
Wykształcenie				
Podstawowe	22	13	66	365
Zasadnicze zawodowe	34	16	51	359
Średnie	36	17	46	367
Wyższe	51	21	27	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	53	20	27	77
Prac.umysł.niż.szczebła	30	18	52	131
Pracownicy fiz.- umysł.	41	22	36	78
Robotnicy wykwalifikowani	44	12	45	116
Robotnicy niewykwalifik.	15	19	66	55
Rolnicy	17	16	67	72
Prywatni przedsiębiorcy	59	12	29	50
Bierni zawodowo				
Renciści	26	12	61	146
Emeryci	27	14	59	207
Uczniowie i studenci	32	16	51	71
Bezrobotni	23	18	59	109
Gospodynie domowe i inni	36	14	51	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	26	17	57	283
201 - 325	32	14	54	240
326 - 449	33	14	52	195
450 - 599	40	14	46	158
Powyżej 599 zł	45	19	36	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	30	14	57	319
Średnie	32	16	52	580
Dobre	35	17	47	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	39	6	55	83
Raz w tygodniu	28	17	55	600
Kilka razy w miesiącu	32	18	49	149
Kilka razy w roku	36	15	49	267
W ogóle nie uczestniczy	45	15	41	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierzącą	31	16	53	164
Wierzącą	32	15	53	954
Niewierzącą	37	26	37	61
Poglądy polityczne				
Lewica	34	18	47	231
Centrum	37	16	47	340
Prawica	38	16	46	359
Trudno powiedzieć	16	12	72	253

Tabela 4. Jeśli lekarze pobierają narządy do przeszczepu z ciała osoby zmarłej, która za życia nie wyraziła sprzeciwu przeciwko temu, to czy, Pana(i) zdaniem, mają do tego prawo?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	65	24	10	1184
Płeć				
Mężczyźni	67	25	8	560
Kobiety	64	24	13	624
Wiek				
do 24 lat	62	23	14	164
25-34	70	23	7	209
35-44	67	27	6	253
45-54	72	20	8	222
55-64	64	25	11	142
65 lat i więcej	54	26	19	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	57	28	16	441
Miasto do 20 tys.	71	22	7	143
od 21 do 100 tys.	68	25	8	230
101-500 tys.	70	22	9	239
501 tys.i więcej mieszk.	77	18	5	131
Region				
Północny	64	29	7	119
Zachodni	69	24	8	150
Środkowozachodni	74	16	9	179
Środkowy	72	21	7	210
Wschodni	58	28	14	146
Południowo-wschodni	57	24	19	185
Południowo-zachodni	62	30	9	196
Wykształcenie				
Podstawowe	57	25	18	365
Zasadnicze zawodowe	62	29	9	359
Średnie	74	20	5	367
Wyższe	76	19	5	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier.,inteligencja	79	14	7	77
Prac.umysł.niż.szczębla	69	25	6	131
Pracownicy fiz.- umysł.	76	18	6	78
Robotnicy wykwalifikowani	67	26	7	116
Robotnicy niewykwalifik.	72	18	10	55
Rolnicy	55	30	14	72
Prywatni przedsiębiorcy	87	13	0	50
Bierni zawodowo				
Renciści	62	27	11	146
Emeryci	54	27	19	207
Uczniowie i studenci	70	21	8	71
Bezrobotni	62	25	13	109
Gospodynie domowe i inni	60	31	9	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	58	28	14	283
201 - 325	59	30	10	240
326 - 449	70	22	8	195
450 - 599	72	20	8	158
Powyżej 599 zł	75	21	4	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	63	24	13	319
Średnie	61	28	11	580
Dobre	78	17	6	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	51	31	18	83
Raz w tygodniu	63	26	12	600
Kilka razy w miesiącu	72	20	8	149
Kilka razy w roku	69	23	8	267
W ogóle nie uczestniczy	74	20	6	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierzącą	52	32	16	164
Wierzącą	67	23	10	954
Niewierzącą	80	17	4	61
Poglądy polityczne				
Lewica	71	18	10	231
Centrum	65	28	10	340
Prawica	67	26	7	359
Trudno powiedzieć	58	25	17	253

Tabela 5. Jeśli lekarze pobierają narządy do przeszczepu z ciała osoby zmarłej, która za życia nie wyraziła sprzeciwu przeciwko temu, to czy, Pana(i) zdaniem, powinni nie mówić o tym rodzinie?
(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	32	57	11	1184
Płeć				
Mężczyźni	32	59	9	560
Kobiety	32	54	13	624
Wiek				
do 24 lat	19	77	5	164
25-34	38	56	6	209
35-44	32	59	9	253
45-54	38	52	10	222
55-64	34	53	14	142
65 lat i więcej	31	45	24	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	30	55	15	441
Miasto do 20 tys.	40	56	4	143
od 21 do 100 tys.	30	61	8	230
101-500 tys.	33	56	11	239
501 tys.i więcej mieszk.	34	56	10	131
Region				
Północny	37	55	9	119
Zachodni	32	58	10	150
Środkowozachodni	36	52	12	179
Środkowy	29	61	11	210
Wschodni	28	62	10	146
Południowo-wschodni	28	55	17	185
Południowo-zachodni	38	54	8	196
Wykształcenie				
Podstawowe	28	51	21	365
Zasadnicze zawodowe	32	60	8	359
Średnie	36	58	5	367
Wyższe	32	61	7	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier.,inteligencja	36	61	3	77
Prac.umysł.niż.szczebła	36	59	6	131
Pracownicy fiz.- umysł.	37	60	4	78
Robotnicy wykwalifikowani	26	66	8	116
Robotnicy niewykwalifik.	47	41	11	55
Rolnicy	28	58	14	72
Prywatni przedsiębiorcy	39	52	9	50
Bierni zawodowo				
Renciści	29	53	18	146
Emeryci	35	43	22	207
Uczniowie i studenci	26	74	0	71
Bezrobotni	28	64	8	109
Gospodynie domowe i inni	27	64	9	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	29	59	12	283
201 - 325	25	63	12	240
326 - 449	37	52	11	195
450 - 599	39	53	9	158
Powyżej 599 zł	39	54	7	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	29	57	14	319
Średnie	32	56	12	580
Dobre	36	58	5	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	38	46	16	83
Raz w tygodniu	32	56	11	600
Kilka razy w miesiącu	28	61	11	149
Kilka razy w roku	33	58	9	267
W ogóle nie uczestniczy	31	61	9	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierząca	30	58	12	164
Wierząca	33	56	11	954
Niewierząca	31	65	4	61
Poglądy polityczne				
Lewica	36	57	6	231
Centrum	35	56	9	340
Prawica	29	62	9	359
Trudno powiedzieć	29	49	22	253

Tabela 6. Jeśli lekarze pobierają narządy do przeszczepu z ciała osoby zmarłej, która za życia nie wyraziła sprzeciwu przeciwko temu, to czy, Pana(i) zdaniem, powinni zapytać rodzinę osoby zmarłej, czy jest temu przeciwna czy też nie?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	64	28	8	1184
Płeć				
Mężczyźni	64	29	7	560
Kobiety	63	28	9	624
Wiek				
do 24 lat	81	15	4	164
25-34	66	27	8	209
35-44	63	32	5	253
45-54	57	36	6	222
55-64	55	36	8	142
65 lat i więcej	60	23	17	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	66	24	10	441
Miasto do 20 tys.	61	34	4	143
od 21 do 100 tys.	67	28	5	230
101-500 tys.	60	32	8	239
501 tys. i więcej mieszk.	57	33	10	131
Region				
Północny	62	32	6	119
Zachodni	63	29	9	150
Środkowo-zachodni	61	34	5	179
Środkowy	69	24	7	210
Wschodni	69	22	9	146
Południowo-wschodni	56	30	14	185
Południowo-zachodni	65	29	7	196
Wykształcenie				
Podstawowe	64	20	16	365
Zasadnicze zawodowe	69	27	4	359
Średnie	60	34	5	367
Wyższe	52	44	4	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	50	43	7	77
Prac. umysł. niż. szczebla	61	37	3	131
Pracownicy fiz. - umysł.	60	37	3	78
Robotnicy wykwalifikowani	72	23	5	116
Robotnicy niewykwalifik.	58	35	8	55
Rolnicy	72	21	7	72
Prywatni przedsiębiorcy	48	44	8	50
Bierni zawodowo				
Renciści	59	29	12	146
Emeryci	62	25	13	207
Uczniowie i studenci	75	20	5	71
Bezrobotni	73	21	6	109
Gospodynie domowe i inni	68	18	14	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	67	22	11	283
201 - 325	72	21	7	240
326 - 449	59	32	9	195
450 - 599	60	33	6	158
Powyżej 599 zł	52	43	5	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	62	29	9	319
Średnie	66	25	8	580
Dobre	59	35	6	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	70	20	11	83
Raz w tygodniu	64	27	9	600
Kilka razy w miesiącu	66	28	6	149
Kilka razy w roku	60	32	8	267
W ogóle nie uczestniczy	59	36	5	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierząca	75	18	7	164
Wierząca	62	29	9	954
Niewierząca	53	45	1	61
Poglądy polityczne				
Lewica	56	37	7	231
Centrum	63	32	5	340
Prawica	67	27	6	359
Trudno powiedzieć	66	18	16	253